

RESPUBLIKA JANUBIDA GEOLOGIYA, KON-METALLURGIYA VA NEFT-GAZ SOHALARINING ISTIQBOLLARI.

Jurayev Sanjar Mamatmurod o`g`li

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalari universiteti assistenti

Sances2144@gmail.com

Namozova Rushana Tulkinjonovna

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti talabasi

rushananamozova524@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada Respublikamiz hamda Surxondaryo viloyatining geologiya, kon-metallurgiya va neft-gaz sohasini rivojlanish istiqbollari hamda ularning tuzilishi keltirib o`tilgan. Neft-gaz hamda kon-metallurgiya konlarining zahiralarini ham to`liq keltirib o`tilgan.

Tayanch so`z va iboralar: geologiya, minerologiya, rudalar, infratuzilma, investitsiya, diversifikatsiya, eksport, investitsion jozibadorlik, modernizatsiya, strategik elementlar.

Bugungi kunda Respublika janubida kon-metallurgiya va neft-gaz sohalari yildan yilga rivojlanib bormoqda. Mamlakatimizda geologiya sohasiga har yili 1 trillion so`mdan mablag` ajratilib, manzilli dasturlar amalga oshirilmoqda. Geologiya- “geo” va “logiya” so`zlaridan olingan bo`lib, “Yer po`sti va yerning tuzilishi, tarkibi, harakatlari va rivojlanish tarixi” degan ma`nolarni anglatadi. Geologiyaning dastlabki davri uzoq o`tmishdan boshlanib tog` jinslari, minerallar, rudalar haqidagi ma`lumotlar bilan bog`liq. Geologiya terminini birinchi marta norvegiyalik olim M. P. Esholt (1657) ishlatgan. Geologiya fan sifatida odamlarning amaliy faoliyati negizida tarkib topdi va rivojlandi. Uzoq o`tmishda odamlar temir, mis, oltin kabi sof metallar qatori qalay, mis birikmalariga boy rudalarni ham topa bilganlar. Shuningdek, ular yerning, tog` jinslarining hosil bo`lishi, quruqlik va dengizlarning tarqalish masalalarini hal etishga ham uringanlar. O`zbekiston hududida foydali qazilmalarni izlab topish va o`rganish

juda qadim vaqtlardan boshlangan. Geologik izlanishlar oʻrta osiyolik olimlar – Xorazmiy, Fargʻoniy, Forobiy, Ibn Sino, Abu Rayhon Beruniylarning asarlarida oʻz aksini topgan. Minerallar va ularning tasnifiga Abu Ali ibn Sino ham koʻp ahamiyat bergan. Uning „Shifo kitobi“ asarida toshlar, avvalo, mayda gil choʻkindilarining bir-biriga yopishuvi, soʻngra qotishi tufayli paydo boʻlganligi taʼkidlanadi. U osmondan tushgan tosh (meteorit)lar haqida ham oʻz fikrini aytgan. Ibn Sino togʻ hosil boʻlish va zilzilalar sababini tushuntirib, quruqliklar bir necha bor dengiz bilan almashinib turganligini taʼkidlaydi. Beruniyning minerallar haqidagi asarlari ayniqsa katta ilmiy va amaliy ahamiyatga ega. U „Mineralogiya“, „Qimmatbaho toshlarni oʻrganish uchun maʼlumotlar toʻplami“ kabi asarlarida 50 dan ortiq mineral va maʼdan: oltin, kumush, mis, temir, qalay, margimush va ayrim mis qotishmalari va boshqalar toʻgʻrisida maʼlumotlar berib oʻtgan. Movarounnahrda qanday konlar borligini aytgan. Minerallarni qattiqligi, kabi fizik xossalarini oʻrgangan. Yerning yoshini aniqlashda ham olimning hissasi bor. Taʼkidlash joizki, soʻnggi yillarda yurtimiz geologiyasi ham ilm-fan hamda texnologiya jihatidan kuchaytirilgani natijasida qidiruv ishlarining qamrovi kengaydi, yer osti boyliklarining yangi zaxiralari aniqlandi. Ularga asoslanib, yirik korxonalar qurilmoqda, istiqbolli loyihalar ishlab chiqilmoqda. Xususan, Surxondaryo viloyatida ham qator foydali qazilma konlari aniqlanib bir qancha chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Surxondaryo viloyatida qanday konlar bor deganda koʻpchilik koʻmir konlari mavjudligini taʼkidlashadi. Hisob-kitoblarga koʻra, yurtimiz hududida qariyb 2 milliard tonna koʻmir zaxiralari mavjud.

Xususan Surxondaryo viloyati hudularida aniqlangan koʻmir konlari zahira miqdori 143,4 mln. tonnani tashkil qiladi. Shulardan Shargʻun koʻmir koni 33 mln. tonna, Boysun koʻmir koni 20.3 mln.tonna, Koʻhitang koʻmir koni 20 mln. tonna, Nilu, Panama, Gurud, Fangart, Xaus, Aksu va boshqa uchastkalarda 70,1 mln. tonna koʻmir zahirasi tashkil qiladi. Hozirgi kunga kelib “Shargʻunkoʻmir” aksiyadorlik jamiyati alohida oʻrin tutib kelmoqda. Bugungi kunda Surxondaryo viloyatida ushbu koʻmir qazib olish konidan boshqa konlari ham mavjud boʻlib, ularda geologik qidiruv ishlari olib borilmoqda. Umuman olganda Surxondaryo viloyatida qariyb 250 mln. tonna koʻmir zahirasi mavjudligi bashorat qilingan. Viloyat hududida koʻmirdan tashqari

boshqa foydali qazilma boyliklari mavjud. Jumladan, Xondiza konida 17,6 ming tonna qo'rg'oshin, 25 ming tonna rux, 15 ming tonna kumush, Xojaikon konida 20 mln. tonna osh tuzi, To'da konida 10 mln. tonna, Aktau konida 20 mln. tonna dolomit toshi, Sariqamish konida 800 ming tonna chig'anoqli oxaktosh, Darband konida 10 mln. tonna gips foydali qazilmalari mavjud. Neft sanoati — og'ir sanoat sohasi. Neft va gaz konlarini qidirish, kon quduqlari qazish, neft va neft bilan aralash chiqadigan gazni qazib olish, neft gazini qayta ishlash, neftni quvurlar orqali jo'natishni o'z ichiga oladi. Neft sanoati neft quduqlarini mexanik usulda qazishga o'tilgan davrdan (AQSH, 1859) rivojlana boshladi, deb hisoblanadi. Rossiyada 1-neft qudug'i Kubanda 1864-yilda qazilgan. Neft sanoati Kanadada 1862-yildan, Venesuelada 1917-yildan, Eronda 1908-yildan paydo bo'lgan. O'zbekistonda dastlabki neft koni 1904-yilda ochilgan (Fargona vodiysidagi Chimyon neft konida 278 m chuqurlikdan sutkasiga 130 t neft olingan). O'sha yili Vannovsk (hozirgi Oltiariq) temir yo'l stansiyasida neftni kayta ishlash zavodi ishga tushirildi. O'zbekistonda neft sanoatining paydo bo'lishi shu sanadan boshlanadi. Respublika janubida, ayniqsa O'zbekistonning janubiy hududlarida geologiya, kon-metallurgiya va neft-gaz sohalarining istiqbollari yuqori. Ushbu sohalarining rivojlanishiga bir nechta omillar ta'sir etmoqda:

1. Geologiya va Mineral Resurslar: O'zbekistonning janubiy hududlari, xususan, Qashqadaryo, Surxondaryo va Boshqa janubiy viloyatlar, geologik boyliklarga boy. Bu hududlarda quyidagi istiqbolli resurslar mavjud:

- Qimmatbaho metallar: O'zbekistonda oltin qazib olishning katta salohiyati mavjud, ayniqsa Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlarida. Oltin konlari va ular bilan bog'liq texnologiyalarni rivojlantirish uchun imkoniyatlar mavjud. - Nodir yer metallar: Ko'pgina strategik elementlar (masalan, litiy, kobalt) mavjud bo'lib, ular kelajakda yuqori talabga ega bo'lishi mumkin.

- Ular bilan bog'liq kon-metallurgiya sanoati: Ruda qazib olish va qayta ishlash uchun yangi investitsiyalarni jalb qilish va yuqori texnologiyali ishlab chiqarish imkoniyatlari mavjud.

2. Neft va Gaz Soha: O'zbekiston janubida, xususan, Buxoro va Surxondaryo viloyatlarida neft va gaz konlari mavjud. Neft-gaz sanoatining istiqbollari quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

- Neft va gaz qazib olishning kengayishi: Neft va gaz konlarida qazib olish ko'lamini oshirish va yangi konlarni o'rganish. Ayniqsa, janubiy hududlar, O'zbekistonning eng ko'p ishlov berilayotgan gaz konlaridan biri bo'lib, bu sohada yanada samarali texnologiyalarni joriy etish istiqbollari mavjud.

- Metan gazining o'zlashtirilishi: O'zbekistonda metan gazining sanoat miqyosida ishlatilishi va uni eksport qilish imkoniyatlari mavjud. Bu hududda gaz qazib olish texnologiyalarini modernizatsiya qilish va eksport bazasini kengaytirish istiqbollari mavjud.

- Xorijiy investitsiyalar va hamkorliklar: Xorijiy kompaniyalar bilan hamkorlik qilish orqali yangi texnologiyalarni kiritish va ishlab chiqarish jarayonlarini samarali tashkil etish imkoniyatlari mavjud.

3. Tashqi bozorlar va investitsiyalar:

- Investitsion jozibadorlik: Hududning geologik boyliklari va neft-gaz resurslari, xorijiy investorlarga katta qiziqish uyg'otadi. Xususan, Janubiy O'zbekistonda amalga oshirilayotgan infratuzilma loyihalari va tarmoqlarni modernizatsiya qilish uchun xorijiy kapitalni jalb qilish imkoniyatlari mavjud.

- Ekologik va texnologik innovatsiyalar: Ushbu sohalarda ekologik xavfsizlikni ta'minlash, qayta tiklanadigan energiya manbalarini joriy etish va ekologik samaradorlikni oshirish muhim omillar hisoblanadi.

4. Transport va Infratuzilma:

- Transport tarmoqlari va eksport imkoniyatlari: Janubiy hududlar orqali olib boriladigan transport yo'llari, xususan, yangi transport infratuzilmalari (temir yo'l, avtomobil yo'llari) eksport salohiyatini oshiradi va bu sohada yangi ish o'rinlari yaratish imkonini beradi.

- Sanoat infratuzilmasining rivojlanishi: Yangi sanoat parklarining tashkil etilishi va infratuzilmaning takomillashuvi natijasida yangi ishlab chiqarish quvvatlari paydo bo'lishi kutilmoqda.

Xulosa qilib shuni aytish kerakki, Respublikaning janubiy hududlari geologiya, kon-metallurgiya va neft-gaz sohalarida katta salohiyatga ega. Ushbu sohalarning rivojlanishi uchun xalqaro investitsiyalar, zamonaviy texnologiyalar va infratuzilma yangilanishi zarur. O'zbekistonda bu sohalarda istiqbolli loyihalar amalga oshirilsa, mamlakat iqtisodiyoti yanada diversifikatsiya qilinishi va barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Respublika janubida geologiya, kon-metallurgiya va neft-gaz sohalarining istiqbollari juda katta. Ushbu hududda mavjud bo'lgan geologik boyliklar, ayniqsa oltin, gaz va boshqa foydali qazilmalar, sohalarni rivojlantirish uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Janubiy O'zbekiston, qimmatbaho metallar, neft-gaz resurslari va nodir yer metallariga boy bo'lib, bu hududda yangi texnologiyalarni joriy etish va ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish imkoniyatlari mavjud. Bundan tashqari, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, transport va infratuzilma tarmoqlarini rivojlantirish, ekologik xavfsizlikka e'tibor qaratish orqali sohalarning istiqbollari yanada kengaytirish mumkin. Yangi sanoat loyihalari va eksport salohiyatini oshirish orqali mamlakatning iqtisodiy o'sishi va barqaror rivojlanishi ta'minlanadi. O'zbekistonning janubiy hududlarida geologiya, kon-metallurgiya va neft-gaz sohalarining istiqbollari juda yuqori, ammo ularning muvaffaqiyatli rivojlanishi uchun zamonaviy texnologiyalar, investitsiyalar va infratuzilma islohotlari zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. G'.U.Yusupov, B.M.Xolbayev "Geologiya va gidrogeologiya asoslari". Zokirjon Salimov "Neft va gazni qayta ishlash jarayonlari va uskunalari".
2. R.T.Zakirov " Neft va gaz geologiyasi ". A.A.Yusufxo'jayev, S.R.Xudoyorov " Metallurgiya nazariyasi asoslari ".
3. Жураев, С., & Беккамов, М. (2022). КЛАССИФИКАЦИЯ ВСЯЧИХ МЕТАЛЛИЧЕСКИХ КОНСТРУКЦИЙ (ТРОСОВЫХ И МЕМБРАННЫХ) ПОКРЫТИЙ. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY

TADQIQOTLAR JURNALI, 2(14), 997-1002.

4. Жураев, С., & Сатторов, К. (2023). Расчет Тросовых Висячих Покрывтий В Пк Лира. Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities, 16, 119-123.

5. Жўраев, С. (2023). АЛИШЕР НАВОИЙ ДАВРИ ИМОРАТЛАРИНИНГ АРХИТЕКТУРАСИ. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 2(16), 142-146.

6. Turayev, S., & Sanjar, J. (2023). ZILZILA VAQTIDA BINO VA ZAMIN GRUNTLARINING O'ZARO TA'SIRI. Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities, 11(2), 410-414.

7. Sanjar, J. (2023). DEVELOPMENT OF CULTURE AND ENTERTAINMENT PARKS. American Journal of Pedagogical and Educational Research, 9, 49-52.

8. Жураев, С., & Тураев, Ш. (2023). ДВУХПОЯСНЫЕ ПРЕДВАРИТЕЛЬНО НАПРЯЖЕННЫЕ СИСТЕМЫ. ИЮДКОР О'QITUVCHI, 3(29), 77-81.

9. Жураев, С., & Сатторов, К. (2023). ТЕРМИНОЛОГИЯ И КЛАССИФИКАЦИЯ ВИСЯЧИХ И ВАНТОВЫХ МОСТОВ. Innovations in Technology and Science Education, 2(9), 197-206.

10. Хурсандов, Э. Ў. (2024). ЭГИЛУВЧИ ЭЛЕМЕНТЛАРНИ ҲИСОБЛАШ ВА УЛАРНИНГ АФЗАЛЛИКАРИ. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 47(5), 73-76.

11. Mamatmurod ogli J. S. et al. QURILISH BOSH PLANI, MATERIAL VA KONSTRUKSIYALARNI OMBORLARGA JOYLASHTIRISH //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 47. – №. 5. – С. 66-72.

12. Mamatmurod ogli J. S. et al. ASOS, PODEVORLAR VA ORAYOPMALARNI KUCHAYTIRISH VA ULARNING MONTAJ SAMARADORLIGINI OSHIRISH //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 47. – №. 5. – С. 54-59.

13. Abdurahmon og T. S. et al. EGILUVCHAN-QATTIQ VANTLAR BILAN MUSTAHKAMLANGAN KATTA ORALIQLI SILINDRSIMON MEMBRANALARNI HISOBLASH //JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH. – 2024. – T. 7. – №. 3. – C. 135-139.